

BÁBOSIK KATALIN—PRUGBERGER TAMÁS

A jogi személyek szövetkezeti tagságának problémájához

A szövetkezetek hagyományosan természetes személyek egyesülései. Érdeükben áll azonban tőkeerős jogi személyek bevonása is. Sok fejlett tőkésországban a jogrendszer megengedi, hogy szervezetek is szövetkezeti tagok legyenek. A szocialista országokban erre mindmáig alig van lehetőség. Csak a lengyel szövetkezeti gyakorlat nyújt hasznosítható tapasztalatokat.

Magyarországon el kellene ismerni a vízi társulások és a községi vízműveket építő társulások szövetkezeti jellegét. Ugyanakkor szabaddá kellene tenni az utat a jogi személyek számára, hogy egyéb szövetkezeti vállalkozásokba is beléphessenek.

A szövetkezetek rugalmassága és hatékony működése érdekében olyan átmeneti formákat (változó alaptőkéjű részvénytársaság), illetve olyan mechanizmusokat (egységes tőkepiac) kellene létrehozni, amelyek a szövetkezeti tulajdont a piac ellenőrzése alá helyeznék, és könnyű „átjárást” biztosítanának az egyes tulajdonformák között.

A szövetkezeti mozgalmat eredetileg a kisemberek tömörülése hozta létre. Az alapítók, mint kistermelők, kisiparosok, kiskereskedők vagy mint fogyasztók a szövetkezés útján kívánták megőrizni gazdasági és egzisztenciális függetlenségüket a nagytőke nyomásával szemben. Közös gazdasági érdekérvényesítés céljából kooperáltak egymással a szövetkezeti önszegély és a kölcsönös tagi támogatás elve alapján. A szövetkezet ezért eredetileg olyan *személyegyesülésként* alakult ki, ahol a tagok mindegyike egyenlő jogokkal rendelkezik és egyenlő súllyal vesz részt a szövetkezet ügyeinek vitelében. Ez különbözteti meg alapvetően a klasszikus gazdasági társaságoktól, amelyeknél a tagoknak az ügyvitelben, határozathozatalban való részvételi joga, valamint a vagyon hozadékában való részesedési joguk az általuk bevitt vagyon nagyságával arányosan növekszik. Mivel e társaságok a szövetkezetekkel ellentétben nem személyi, hanem tőketársulást jelentenek, céljuk minél nagyobb tőkével rendelkező és tőkét rendelkezésre bocsátó tagok, nem utolsósorban tőkeerős jogi személyek bevonása.

Gazdasági helyzetük megszilárdítása végett, s hogy hatékonyabban szolgálhassák tagjaik érdekeit, újabban a szövetkezetek körében is felvetődött olyan tőkeerős szervezetek megnyerésének gondolata, amelyek többnyire ugyancsak jogi

személyek. Hogy ezek a szervezetek biztonságosan megtarthatók legyenek, a szövetkezeti mozgalomban is ki kellett alakítani számukra egy sajátos tagsági köteleket. Túl kellett lépni azon a korláton, hogy csak természetes személyek egyesülései lehetnek szövetkezetek, de úgy, hogy a határozathozatalnál mégse érvényesüljön korlátlanul a szövetkezettől idegen „vagyonai census” elve. A fejlett tőkés gazdasági környezetben működő szövetkezeteknél elindult ez a folyamat, a szocialista szövetkezeti mozgalomban azonban ilyen mozgás mind ez ideig nem tapasztalható. Mereven tartja magát még mindig az az elv, hogy szövetkezet tagja csak természetes személy lehet. A szövetkezetalapítást a hatályos magyar jog egyértelműen állampolgári tevékenységnek tekinti. A Szövetkezeti Törvény (Sztv.) 1. §-a értelmében ugyanis „a szövetkezet az állampolgárok által önkéntesen létrehozott, a tagok személyes és vagyonai közreműködésével vállalati gazdálkodást és társadalmi tevékenységet folytató közösség”. A tételesjogi szabályozás a szövetkezeti tagságot Magyarországon ez idő szerint természetes személyekhez köti. Következésképpen szövetkezet alapítására is csak természetes személyeknek van joguk.

Az utóbbi két évtizedben mind az elméletben, mind a gyakorlatban igazolódott a szövetkezés Magyarországon kialakult modelljének életképessége. Ez nemzetközi elismerést biztosított számára. Az eredmények mellett azonban a külső és belső társadalmi-gazdasági feszültségek hatására felhalmozódtak és akuttá váltak a problémák. A szövetkezetek eddig hazánkban is — a többi szocialista országhoz hasonlóan — az állami újraelosztási folyamaton belül, az aktuális makroszintű gazdaságpolitikai irányelveknek megfelelően az állami költségvetésből kaptak pénzeszközöket. A szövetkezetek állami támogatásának rendszere azonban ma megszűnőben van. A szövetkezeti mozgalom válaszút elé került. A fennmaradásért küzdő, vagy nem kielégítő hatékonysággal működő szövetkezeteknek vagy még „szövetkezetibbé” kell válniuk, vagy át kell alakulniuk más típusú vállalattá, például gazdasági társaságokká, amelyek kialakulására ma újból lehetőség nyílik.

Nemzetközi kitekintés

A gazdasági és kulturális fejlődésben élenjáró, vagy az élbolyhoz felzárkózó néhány tőkés államban fennáll a lehetőség arra, hogy természetes személyek mellett jogi személyek is tagjai lehessenek szövetkezeteknek.

Több olasz mezőgazdasági beszerző-, értékesítő és farmerkiszolgáló szövetkezet tagjai között az egyéni farmerek mellett olyan gazdaságok is találhatók, amelyek cégtulajdonosa nem természetes személy, hanem jogi személy, többnyire termelőszövetkezet. Ez összhangban áll azzal az olasz mezőgazdasági szövetkezetekre vonatkozó tételesjogi szabállyal, amely szerint bármely olyan személy, aki közvetlenül mezőgazdasághoz kapcsolódó tevékenységet végez, szövetkezeti tag lehet. Az igazgatótanács tagjait a tagság főszabályként az „egy tag — egy szavazat” elve alapján választja meg a szövetkezet tagjai közül. Ha jogi személy is tagja a szövetkezetnek, akkor annak kijelölt képviselője választható meg igazgatóvá. Az „egy tag — egy szavazat” elve alól az Olasz Polgári Törvénykönyv 2532. cikkelye felmenti a jogi személyeket, mivel a szövetkezetbe vitt tőkéjük értékével és saját tagjaik számával arányos, de öt szavazatnál nem nagyobb többszörös szavazati jogot engedélyez számukra. E tételes szabály a személy fogalmát nem korlátozza a természetes személyekre (Bábosik [1986], 4. 1.; Issert [1978]; az Olasz Alkotmány 45. cikkelye; az Olasz Polgári Törvénykönyv 2511. és 2532. cikkelye).

A francia mezőgazdasági szövetkezeti szabályozás szerint farmereken kívül mezőgazdasági szövetkezetek és társaságok is tagjaivá válhatnak agrárszövetkezeti társaságoknak. Ezen túlmenően az 1972. június 27-én hatályba lépett törvény arra is lehetőséget ad, hogy tőkehozzájárulással a mezőgazdasági tevékenységben tény-

legesen közre nem működők is taggá válhassanak. Ilyen közre nem működők lehetnek a normál mezőgazdasági társaságok, mezőgazdasági kölcsönös segélyező társaságok, a mezőgazdasági kamarák, a mezőgazdasági hitelbankok és más mezőgazdasággal foglalkozó szervezetek. A törvény szerint e szervezetek a közgyűlési szavazatoknak legfeljebb 20 százalékát tarthatják a kezükben (1947. szeptember 10-i Szövetkezeti Törvény; az 1972. június 27-i, és az 1967. szeptember 26-i decretummal módosított 1959. február 4-i decretum a mezőgazdasági szövetkezetekről.) Ez egy komoly biztosíték arra, hogy a szövetkezet személyegyesülés maradjon és ne alakuljon át tőkeegyesüléssé. A „nem közreműködő szövetkezeti tagok” gazdasági kötelezettségek nélküli tőketulajdonosok, akik speciális közgyűlési határozattal válhatnak a szövetkezet tagjává (*Issert* [1978]).

A francia megoldáshoz hasonlít a Mezőgazdasági Szövetkezeti Társaságról szóló 1947. évi 132. sz. törvényben foglalt *japán szabályozás* is. Japánban a mezőgazdasági szövetkezeti társaságok tagjai mindenekelőtt farmerek, valamint olyan egyének lehetnek, akik a mezőgazdasági szövetkezeti társaság üzleti ható- és tevékenységi körében élnek és elismerten szükségük van arra, hogy a társulás javait és szolgáltatásait használják. Ezenkívül a mezőgazdasági szövetkezeti „inkorporációk” tagjai lehetnek azok a szövetkezeti társaságok és egyéb gazdálkodó szervezetek, amelyek az „inkorporációval” azonos közösségben, illetve községben működnek.

A *spanyol* tételesjogi szabályozás elsődleges és másodlagos szervezésű szövetkezeteket különböztet meg. Az elsődleges szövetkezetek tagjai természetes és jogi személyek egyaránt lehetnek, a másodlagosak tagjaivá pedig csak szövetkezeti társaságok válhatnak (1974. december 19-i Szövetkezeti Törvény; *Issert* [1978], 73. 1.).

Az *osztrák* szabályozás szerint a jogi személyek korlátozás nélkül beléphetnek a szövetkezetekbe. Jogi személy azonban nem lehet az igazgatótanács tagja. A jogi személy törvényes képviselőinek ahhoz, hogy bekerülhessenek az igazgatótanácsba, maguknak is a szövetkezet tagjává kell válniuk (az 1974. január 23-i törvénnyel módosított 1973. április 9-i Szövetkezeti Törvény; *Issert* [1978], 22. 1.).

Az *angol* jogi szabályozás nem mond semmit a szövetkezeti tagsági viszonyról. Minthogy a szövetkezetekre a társaság általános szabályai vonatkoznak, társaság tagja pedig Angliában jogi személy is lehet, a szövetkezetenél sincs korlátozás.

A *nyugatnémet* és a *svájci* jogi szabályozás szerint a szövetkezeti tagsági viszony feltételeit az egyes szövetkezetek maguk jogosultak belső szabályzatukban meghatározni (1898. május 20-i Német Birodalmi Szövetkezeti Törvény [utolsó lényeges módosítása 1973-ban]; Svájci Szerződési Törvény 828—926. §§.; *Issert* [1978], 43. 1. és 105. 1.). Svájcban a forgalmazó típusú szövetkezetek nem korlátozzák a jogi személyek taggá válását, a munkaszövetkezetek azonban a tagsági viszonyt természetes személyekhez kötik. (Svájci Szerződési Törvény idézett helye; *Issert* [1978], 165. 1.).

A svájci jog szerint a szövetkezet igazgatótanácsának tagjaivá csak természetes személyek választhatók. Ez egybevág az osztrák megoldással.

Az itt felsorolt példák közül az tűnik ki, hogy a jogi személyek szövetkezetbe lépésének lehetőségét sok fejlett tőkésországban elismeri a tételesjog. Habár a lehetőség a szövetkezetek szolgáltatásaira igényt tartó jogi személyeknek is érdekében áll, állami elismerését a szövetkezeti mozgalom szorgalmazta, az egyes államok pedig méltányolták ezt az igényt, annál is inkább, mert a jóléti állam egy sor szociális funkcióját a szövetkezetekkel karöltve, azok segítségével tölti be. A fejlett ipari társadalmakban az állam és a szövetkezeti szféra közötti tartós együttműködés mindkettőjük számára hasznos. E kölcsönös viszonyban a szövetkezet nem rendelődik az állami szféra alá.

Az állam és a szövetkezetek közötti jó viszony tükröződik abban, hogy a jogi személyek szövetkezeti taggá válása nem korlátlan lehetőség. Csak olyan jogi személy válhat a szövetkezet tagjává, amelynek tevékenysége a szövetkezetével összefügg, azt kiegészíti, vagy amelynek szolgáltatásaira, illetve vagyoni javaira a szövetkezetnek szüksége van. (Mint láttuk, nemegyszer azt is kikötik, hogy a jogi személy a szövetkezettel azonos területen működjön.) Ennélfogva a jogi személyek vagyonaikkal közvetlenül is közreműködnek a szövetkezet tevékenységében. A személyi közreműködés áttételesen, de szintén érvényesül. A jogi szabályozásban szigorú biztosítékok találhatók arra is, hogy a szövetkezeti önkormányzat elvét ne válthassa fel a kereskedelmi társaságok vagyoni cenzusra alapozott irányítási elve. E célból többféle megoldás alakult ki. Vagy a jogi személy vezetője válik személy szerint a szövetkezetnek, de legalább is igazgatótanácsának tagjává, és ilyenkor maradéktalanul érvényesül az „egy tag — egy szavazat” szövetkezeti elve, vagy ha a jogi személy mint szervezet is szövetkezeti tag lehet, az igazgatótanácsban többszörös — de korlátozott számú, illetve arányú — szavazati jogot kap.

Úgy véljük, e megoldások szerencsésen koordinálják a különböző érdekeket. A szövetkezetbe lépő jogi személyeknek érdemes az átlagos tagokét többnyire meghaladó mértékű teherviselést vállalni, mivel „cserében” bizonyos többletjogokkal vehetnek részt a szövetkezet öngazdálkodásában. A szövetkezetnek elemi érdeke, hogy a tőkével és tapasztalatokkal rendelkező jogi személyek részt vegyenek a szövetkezet tevékenységében, mivel ily módon megerősödve, biztosabban állhatják a gazdasági versenyt. Az állam pedig egy megerősödött szövetkezeti mozgalmra támaszkodva hatékonyan tud őrködni a verseny tisztaságán, nehezen áthágható akadályokat állíthat a monopóliumok kialakulása elé.

A szocialista országok közül ez idő szerint egyedül Lengyelországban válhat jogi személy is szövetkezetek tagjává. Ezt a lehetőséget a mezőgazdasági szövetkezetek kétféle típusánál biztosítják.

Az 1982. évi lengyel Szövetkezeti Törvény értelmében az egyéni gazdákat összefogó falusi mezőgazdasági körök szövetkezetbe tömörülhetnek. Ezek a szövetkezetek egy-egy kisebb gazdasági körzet szomszédos mezőgazdasági köreiből önkéntes alapon szerveződnek. A lengyel szövetkezeti törvény szerint nemcsak a mezőgazdasági körök szövetkezete jogi személy, hanem annak tagjai, az egyes mezőgazdasági körök is (1982. szeptember 16-i törvény a szövetkezetekről). A mezőgazdasági körök és azok szövetkezetei az egyéni gazdák számára beszerző-értékesítő tevékenységet végeznek és egyéb szolgáltatásokat (főleg a földek gépi megművelését) nyújtanak. Lengyelországban a helyi tanácsok mint elosztó hatóságok meghatározhatják, hogy a rendelkezésükre álló mezőgazdasági gépeket melyik magángazdaságnak adják el. Az egyéni gazdálkodók mezőgazdasági körei ezekben a döntésekben közreműködési joggal (Mitbestimmungsrecht) vesznek részt.

A mezőgazdasági körök szövetkezetei az önkéntesség elve alapján beléphetnek a mezőgazdasági körök szövetkezeteinek vajdasági szövetségébe. A mezőgazdasági körök központi szervezete az Országos Tanács, melyhez a tagok a szövetkezeti törvény 1986. évi módosítása óta ugyancsak önkéntesen csatlakozhatnak (*Prugberger—Tanka* [1988] D—22—4. 1.). A mezőgazdasági körök szövetkezetei és azok szövetségei, valamint az Országos Tanács az egyéni gazdálkodók gazdasági és szociális érdekvédelmét is ellátják (uo. 20—22. 1.).

A másik mezőgazdasági szövetkezeti típus, ahol a tagsági viszony nemcsak természetes személyekre korlátozódik, az „egyéb célú mezőgazdasági szövetkezet” (uo. 15. 1.). Ebbe a típusba azok a mezőgazdasági szövetkezetek tartoznak, amelyek nem sorolhatók sem a mezőgazdasági körök, sem a mezőgazdasági szövetkezetek (magyar megfelelője a szakszövetkezet) közé (uo. 14. 1.). Ma még ilyen szövetkezet a gyakorlatban nem működik és a szövetkezeti jogi irodalomban is csak elvétve foglalkoznak vele. Ám a rá vonatkozó szabályozásnak önmagán túlmutató jelen-

tósége van, mivel a Szövetkezeti Törvény értelmében az „egyéb célú mezőgazdasági szövetkezeteknek” jogi személyek is tagjaik lehetnek (*Kostorkievic* [1985]).

A lengyel szövetkezeti szektor tehát elvileg készen áll nemcsak egyéni gazdák, hanem jogi személyiséggel rendelkező, s valamely nyitott szövetkezeti típushoz csatlakozó farmergazdaságok kiszolgálására is. Ahhoz azonban, hogy a lehetőségből valami megvalósulhasson, e gazdaságok tőkehozzájárulására, vagyis a szövetkezetek tőkeerőssé válására is szükség van. (Mint láttuk, ez a kölcsönös érdekelttség alapján kialakuló együttműködés jól bevált a fejlett tőkésországok — különösen Olaszország — mezőgazdaságában.)

A mezőgazdasági termelők szövetkezeti kiszolgálását más szocialista országokban is ki lehetne fejleszteni. A szövetkezeti tagsági viszonyt „ki kellene nyitni” a szövetkezeti szolgáltatásokat igénybe venni kívánó jogi személyek irányában. Sőt nemcsak a mezőgazdaságban kellene ezt a nyitást végrehajtani, hanem olyan ipari és általános beszerző-értékesítő és szolgáltató szövetkezetek létesítésére is szükség lenne, amelyeknek kisiparosok, szövetkezetek vagy más kisvállalatok és gazdasági társaságok is tagjai lehetnének. Az ilyen szervezetek mindaddig szövetkezetek maradnának, amíg a csatlakozó jogi személyeknek személyesen és vagyonukkal is részt kellene venniük a szövetkezet működésében, s a szövetkezeti önkormányzatban csak korlátozottan érvényesíthetnék a többi tagokénál nagyobb súlyukat.

A magyar viszonyok

Magyarországon a lengyel egyéb célú mezőgazdasági szövetkezetekhez hasonló, a gyakorlatban működő gazdálkodó szervezet a vízi társulás. A vízi társulás célja elsősorban mezőgazdasági célzatú öntözőberendezések, gátrendszer és más hasonló létesítmények közös erővel történő létesítése, üzemeltetése és fenntartása. A társulásnak jogi személyek és természetes személyek egyaránt tagjai lehetnek (1977. évi 28. sz. tvr.). A tagok közt a társulás területén működő termelőszövetkezeteken, állami gazdaságokon és erdőgazdaságokon kívül ott vannak az egyéni gazdák is. Hasonló konstrukció a községi vízműveket a helybeli lakosok és az ott működő intézmények közös erőfeszítésével megvalósító társulás (uo).

Mindkét társulási formára jellemző, hogy belső szervezeti felépítésük hasonlít a szövetkezeti szervezethez, s bizonyos körben az önkormányzati szavazati jogok is a társulás tagjának személyéhez, nem pedig vagyoni hozzájárulásához tapadnak (*Prugberger* [1987], 34. és 35. l.). A többi között erre hivatkozott a jogi szakirodalomban Bak József, és őt követően több tanulmányunkban mi is, amikor felvetettük, hogy a tételesjog ismerje el a társulások szövetkezeti jellegét. Ezzel összefüggésben azt is javasoltuk, hogy a hatályos magyar tételes szövetkezeti jogszabályok egyéb esetekben is tegyék lehetővé, hogy jogi személyek beléphessenek a szövetkezetekbe (*Bak* [1966], 536. l.; *Prugberger* [1987], 31—44. l.).

Megítélésünk szerint a szövetkezeti tagsági viszonynak a természetes személyekhez kötése fékezi a gazdasági fejlődést. A lakás-, garázs- és üdülőszövetkezeteknél a jelenlegi merev szabályozás már ma is kielezi a feszültségeket. Az üdülőszövetkezetekben a tényleges résztvevők és vagyoni hozzájárulók között a természetes személyeken kívül nagy számban találhatók jogi személyek is. Jelenleg e jogi személyek csak kerülő úton, hosszú távú bérleti szerződés formális keretei között juthatnak tényleges használati joghoz a szövetkezetekben. Hasonló megoldások alakulnak ki a jogi személyek lakásszövetkezetekben és garázsszövetkezetekben való közreműködése esetén is, holott igen sok garázs- és lakásépítő szövetkezet megalakulása és sikeres működése éppen az ilyen jogi személyek részvételével válik lehetővé. Ezért ezeknek a jogait tagsági viszonyból keletkezőként kellene elismerni.

Újabbán igény támadt olyan „többcélú” szövetkezetek alakítására is, amelyek egy-egy falu mezőgazdasági szövetkezetein kívül a tagok háztáji gazdaságát, valamint a községben működő egyéni gazdaságokat is ellátnák géppel és egyéb eszközökkel, s ugyanakkor elvégeznék számukra a szükséges beszerző és értékesítő tevékenységeket. Mezőgazdasági szaktanácsadással, továbbá hitelnyújtással hozzájárulnának a helybeliek gazdaságának korszerűsítéséhez, szolgáltató- és konzumentvékenységükkel pedig a helyi ellátást emelnék az eddigieknél magasabb szintre. Egy-egy ilyen többcélú szövetkezet bekapcsolódhatna a helyi lakosság szövetkezeti lakásépítésébe és fejlesztésébe is.* Tőkeerősítés végett az ilyen többcélú faluszövetkezetek számára ugyancsak kívánatos lehet jogi személyek belépése.

A kifejezetten munkaszövetkezetként működő — termelő — szövetkezetek is nyernének azzal, ha tőkeerős jogi személyeket vehetnének fel tagjaik közé, hiszen az ebből származó vállalati tőkenövekedés jelentősen előmozdíthatná a munkahelyek megtartását és a sikeres gazdálkodás folytatását.

Hasonlóképpen a foglalkoztatás biztonságának növelését és — főleg — a lakossági szolgáltatás és ellátás színvonalának emelését szolgáltná a különféle termelő vállalatokat is tagjai közé fogadó, átfogó ipari beszerző-értékesítő szövetkezetek alakulása. Ez jelentősen csökkenthetné a jelenleg szinte minden területen fennálló anyagellátási gondokat, és egy szövetkezeti kiszolgáló struktúra kialakításával komoly előrelépést jelentene a valódi piaci viszonyok megteremtésében.

Azzal is számolni kell, hogy az állam jelenleg érvényesülő gazdaságpolitikája a vállalatok sorsának alakítását a piacra bízza, és különösen a vállalati dotációk lefaragása folytán megszűnt a vállalati szféra biztonsága. Sok vállalatot fenyeget csőd, ami csődsorozattá dagadva a gazdaság tágabb szegmentumait is károsan érintheti. A csődbejutás elkerülése végett tehát indokolt lehetőséget adni az egyes vállalatok számára, hogy a kölcsönös segélyezés, azaz az önszegélyezés elve alapján, a könnyebb és gyorsabb hitelszerzés céljából szövetkezeti jellegű hitelintézetek tagjaivá válhassanak, esetleg maguk is ilyet alapíthassanak. A tagsági viszony létesítésénél itt se legyen korlátozó tényező az, hogy a tag jogi személy. Ez fontos újítás lenne, mivel a jelenlegi magyar takarékszövetkezetek csak takarékpénztárak, nem pedig hitelintézetek, és tagjaik csak természetes személyek lehetnek.

A részvénytársaság és a szövetkezet határzónái és ennek hazai problémái

A jogi személyek számára is nyitott szövetkezet és a részvénytársasági forma között rokonság fedezhető fel. E rokonság a kettő közötti átmeneti formában, a *változó alaptőkéjű részvénytársaságban* meg is testesül. (Ez a forma sok helyütt ma is elfogadott. A francia „code de commerce” a részvénytársaság e formáját kifejezetten így elnevezve szabályozza.)

Az alaptőke emelése vagy leszállítása bizonyos határon belül külön eljárás nélkül megtörténhet, tehát új tagok beléphetnek és vagyont hozhatnak be, mások kiléphetnek és kivihetik vagyonukat. A változó alaptőkéjű részvénytársaságnak — a rendes részvénytársasághoz hasonlóan — jogi személy is tagja lehet. Ugyanakkor abban különbözik a rendes részvénytársaságtól, hogy az újabb részvények az alaptőke felemelése nélkül bármikor kibocsáthatók, tehát a nyitott tagság elve érvényesül. Ha pedig a szavazásnál az „egy tag egy szavazat” elvét honosítjuk meg, a változó alaptőkéjű részvénytársaságot semmi sem különbözteti meg egy nyitott szövetkezettől. A jogi személyek szövetkezeti tagságának rendezése esetén tehát a változó alaptőkéjű részvénytársaság lehetne az egyik forma, amely segítené a plu-

* Vö. a Bordányi Előre Szakszövetkezetnek a MÉM-hez címzett 1987. július 29-i felterjesztésével.

rális tulajdonszerkezet kibontakozását, biztosítaná a különböző tulajdonformák közötti „átjárás” lehetőségét.

De vajon erre halad-e Magyarországon a tulajdonviszonyok reformja?

Egy 1987. évi minisztertanácsi rendelet az állami vállalatok körében bevezette a munkaszövetkezeti részjegyhez hasonló dolgozói vagyoni hozzájárulást — fakultatív formában. Az új társasági törvény lehetővé kívánja tenni, hogy az állami vállalatok saját akaratukból vagy alapítóik szabad elhatározása alapján részvénytársaság vagy korlátozott felelősségű társaság formájában is működhessenek. Ebben az esetben a vállalat részvényeit vagy részjegyeit az állam különféle szervei, főleg holdingok birtokolnák. Ha vállalatok hoznának létre részvénytársaságot vagy korlátozott felelősségű társaságot, akkor a részvények, illetve a részjegyek az ő tulajdonukat képeznék.

Az állami vállalatok átalakításával párhuzamosan a mai magyar közgazdaság- és gazdaságjog-tudományon belül törekvés észlelhető a szövetkezetek egy részének ún. „szövetkezeti részvénytársasággá” átalakítására. E nézet képviselői szerint a túlméretezett mezőgazdasági, ipari, fogyasztási és takarékszövetkezetek alakulhatnának át részvénytársasággá (*Szabó* [1987], *Matolcsy* [1987], *Kotz* [1987], *Tanka* [1988], 23—25. l.). A politika nagyjából — az agrárszövetkezetekre vonatkozó tervek kivételével — elfogadta ezt a koncepciót.

E javaslattal egyidőben egy másik markáns elképzelés is körvonalazódott — éppen a mezőgazdasági szövetkezetek sorsával kapcsolatban. *Kotz László* az MTA Közgazdaságtudományi Intézetében 1978. február 8-án rendezett tulajdonjogi vitára készített anyagában és a vitán elhangzott felszólalásában kifejtette, hogy a mezőgazdaságban hasznosított földalapot ún. municipális önkormányzati tulajdonba kellene adni, és erre kellene ráépíteni a szövetkezeti részvénytársaságot (*Kotz* [1988], 528. l.). Ezzel a javaslattal azonban a szövetkezetelmélet és a gazdaságpolitika képviselői nem értettek egyet (vö. *Szilvasán, Szlameniczký, Göndör, Szép, Pongrácz* [1988], 36—38. l.; *Zsarnóczai* [1988]).

Megítélésünk szerint a kérdés nem intézhető el ilyen sommásan. Nem szerencsés a két irányvonal merev szembeállítását, mert mindkettő számos előremutató elemet tartalmaz — inkább összhangba hozásukra kellene törekedni.

A szövetkezeti vagyon ma már egyre pregnánsabban felosztható és fel nem osztható részekre oszlik. A felosztható vagyon legfontosabb eleme a részjegy és speciális formája, a célrészjegy. Ez a szövetkezeti üzletrész.

A szövetkezeti üzletrészt korlátozottan forgalomképesé kellene tenni a tagok között; a *Tardos Márton* és munkatársai által kidolgozott vállalati tőkepiac-koncepció kiterjesztésével létesítendő szövetkezeti érdekeltségű holdingok körén belül (*Tardos* [1982]; *Antal* [1982]; *Kopátsy* [1983], 203. l.), valamint a szövetkezeti, és az ugyancsak még ezután megalapítandó más tulajdonosi érdekeltségű (állami, társadalmi szervezeti, érdekvédelmi stb.) holdingok között. Ez teljesen megegyezik azzal az elképzeléssel, hogy az állam, a társadalmi szervezetek vállalatai, valamint a különböző gazdasági társaságok vagyonának üzletrészeit (részvény, vagyonjegy, kötvény stb.) elsősorban ezek holdingjai forgalmazzák.

Nem lenne szabad azonban ezt a forgalmazást *Tardosék* eredeti elképzelésének megfelelően (vö. az előző hivatkozással) csak egymásközötti forgalmazásra korlátozni, hanem ki kellene terjeszteni úgy, hogy az egyes vállalati-gazdasági társasági típusok üzletrészeit kikerülhessenek saját tulajdonosi érdekeltségi körükből és átkerülhessenek a más érdekeltségű holdingokon keresztül más szférába is. Így egy tőkepiaci automatizmus valamennyi szektorra kihatón előre jelezné a vállalatok gazdasági kilátásait. A tőkepiacon forgalmazott üzletrész mozgásával csődfelszámolások nélkül kerülnének át a vállalatok egyik tulajdonosi szektorból a másik tulajdonosi szektorba.

Ebbe a folyamatba volna beilleszthető a falusi „municipális földtulajdon”. Ez úgy jönne létre, hogy a községi önkormányzat megvásárolná a termelőszövetkezet üzletrészeinek többségét, és a ráépülő mezőgazdasági szövetkezetet „municipális részvénytársaságként” működtetné. Ez azonban nem lenne szövetkezet, mivel az új társasági törvény nem ismeri a lényegében szövetkezeti tartalommal működő változó alaptőkéjű részvénytársaságot. Megítélésünk szerint ez egy hiányossága az új magyar társasági jognak. Ezt a hiányosságot azonban ellensúlyozná az itt bemutatott vállalati vagyongerdekeltségi rendszer, amely lényegében az értékpapírforgalmon keresztül működne. Vagyis a multicipális részvénytársaság a tőkepiacon bármikor szövetkezetté alakulhatna, ha ezt a valóságos piaci folyamatok megkívánák.

Ennek ellenére a szövetkezeti mozgalom szempontjából mégis az lenne a megnyugtató, ha a magyar társasági jog is meghonosítaná a változó alaptőkéjű részvénytársaságot. Így nemcsak arra nyílna mód, hogy egy-egy részvénytársaság szövetkezetté alakulhasson és fordítva, hanem arra is, hogy egy részvénytársaság egyidejűleg szövetkezeti módon is működhessen.

A szövetkezeti részvénytársaság önkormányzati szervei a szövetkezeti jog szabályai szerint dolgoznának, érvényesülne a nyitott tagság elve és a jegyzett részvények értékétől függetlenül bármely tagot a saját személyisége alapján csak egy szavazat illetne meg. A részvények megvásárlóit személyes közreműködési kötelezettség is terhelné a társaság gazdasági tevékenységében. Szükséges lenne korlátozni a szövetkezeti részvény forgalomképességét oly módon, hogy e részvény a munkarészvényhez hasonlóan csak a társaság engedélyével lenne átruházható olyan személyre, akinek tagfelvételével a szövetkezeti részvénytársaság egyetért. A szövetkezeti részvényforgalomból tehát nem származhatna automatikus tagsági viszony. Ez fontos különbség a rendes részvénytársasággal szemben.

További lényeges különbség a rendes részvénytársasághoz képest, hogy a szövetkezeti részvénykibocsátás nem kötődne alaptőkeemeléshez. Így a szövetkezeti részvénytársaság lényegében változó alaptőkéjű társaságként működne, vagyis köztes forma lenne a szövetkezet és a részvénytársaság között.

Annak azonban, hogy a tulajdonosi szektorok között kialakulhasson egy ilyen korlátozásmentes tőkepiaci forgalom, megítélésünk szerint előfeltétele a különféle gazdasági társasági típusok tagsági kritériumaira vonatkozó merev, szigorú előírások módosítása.

Hivatkozások

- ANTAL LÁSZLÓ [1982]: Gondolatok a mechanizmusreform továbbfejlesztéséről. *Gazdaság*, 1982. 3. sz.
- BAK JÓZSEF [1966]: A szövetkezetek üzemi és társadalmi jellegének általános kérdései. *Jogtudományi Közlöny*, 1966. 10. sz.
- BAK JÓZSEF [1972]: Tanulmányok a szövetkezetelmélet köréből. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 87. sz., 1972.
- BÁBOSIK KATALIN [1986]: Útjelentés az 1986. június 22. és szeptember 12. között Torinóban, a Szövetkezeti Nyári Egyetemen végzett tanársegédi működésről és olasz tanulmányútról. Szövetkezeti Kutató Intézet, 1986.
- FLIEGER, B. [1984] (Hrsg.): Produktionsgenossenschaften. A. G. Spak Bücher, München, 1984.
- ISSERT, T. [1978]: The legal status of co-operatives in European countries. The Punkett Foundation for Cooperative Studies. Occasional Paper No. 44, Oxford, 1978.
- KOPÁTSY SÁNDOR [1983]: Hiánycikk: a vállalkozás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
- KOSTORKIEVIC, L. [1985]: Sadowa ochrona praw członków spółdzielni produkcji rolnej. *Zeszyty, Polski Związek Prawniczy*, 1985. 2.
- KOTZ LÁSZLÓ [1987]: Javaslat a szövetkezeti részvénytársasági forma kialakítására. Kézirat, 1987.

- KOTZ LÁSZLÓ [1988]: Tulajdonfogalom. Elsődleges jogalanyok és a társaság. *Magyar Jog*, 1988. 6. sz.
- MATOLCSY GYÖRGY [1987]: Tézisek a tulajdonról. Kézirat, 1987.
- PRUGBERGER TAMÁS—TANKA ENDRE [1988]: Jelentés a varsói tanulmányútról. Szövetkezeti Kutató Intézet, 1988.
- PRUGBERGER TAMÁS [1987]: Az állami beavatkozás határai a szövetkezetekre vonatkozó jogi szabályozásnál. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, 1984.
- PRUGBERGER TAMÁS [1986]: Adatok és elképzelések a szövetkezeti tulajdonosi szervezet alkotmányjogi szabályozásának korszerűsítéséhez. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, 1986.
- SZABÓ KÁLMÁN [1987]: Az állampolgár mint tulajdonos. Kézirat, 1987.
- SZILVASÁN, P.—SZLAMENICZKY J.—GÖNDÖR GY.—SZÉP GY.—PONGRÁCZ A. [1988]: Hozzászólások az MTA—MÉM—OSZT Agrárgazdasági és Szövetkezetelméleti Albizottságának 1988. március 3-i ülésén. *Szövetkezés*, 1988. 1. sz.
- TANKA ENDRE [1984]: Gazdasági struktúránk reformjához. *Közgazdasági Szemle*, 1984. 6. sz.
- TANKA ENDRE [1988]: A tulajdonviszonyok főbb mozgástendenciái a mezőgazdaság szövetkezeti szektorában. *Szövetkezés*, 1988. 1. sz.
- TARDOS MÁRTON [1982]: Program a gazdaságirányítási szervezeti rendszer fejlesztésére. *Közgazdasági Szemle*, 1982. 6. sz.
- ZSARNÓCZAI SÁNDOR [1988]: Szövetkezés és részvénytársaságok. *Népszabadság*, 1988. augusztus 4., 5. l.

ERŐFORRÁS-TARTALÉKOK A VÁLLALATI GAZDÁLKODÁSBAN

(Szerk.: Chikán Attila)

A közgazdaságtan különböző szintjein (a „hétköznapi” közelítésmódtól a „tisztá” elméletig) számos zavaros, rosszul definiált fogalmat, kifejezést használ. E viszonylag fiatal tudomány fogalmi rendszere még napjainkban is kialakulatlannak tekinthető — ezt a közgazdaságtudomány relatív fejletlensége mellett tulajdoníthatjuk annak a ténynek is, hogy a közgazdasági fogalmak társadalmi viszonyokat tükröznek, s így használatuk nem mentes (sokak szerint nem lehet mentes) az ideológiáktól és érdekektől függő használattól —, ez pedig nem használ a fogalmi tisztázásnak.

A sok bizonytalan tartalmú fogalom egyike a *tartalék* is. Hazánkban leggyakrabban a közgazdasági publicisztikában találkozunk vele. „Az előttünk álló egyik legfontosabb feladat a belső tartalékok feltárása és jobb kihasználása.” Ez a mondat az utóbbi évtized szinte bármely fontosabb gazdaságpolitikai nyilatkozatában szerepelhetne...

De mi is a tartalék, miért jelenik meg (termelődik újra) a gazdaság valamennyi szintjén (a háztartástól, sőt egyéntől) a népgazdaság egészeig? A tartalékok feltárásától várhatjuk-e — s milyen mértékben — a gazdaság hatékonyabb működését? Ezen kérdéskör megválaszolásához természetesen a tudományos igényű vizsgáldás eszközeihez kell fordulnunk.

Az általunk használt tartalékfogalmat egy meghatározott leíró közgazdaságtani megközelítés alapján definiáltuk, s természetesen nem állítjuk, hogy ez a „legjobb” definíció — mindenesetre munkaképesnek bizonyult abban a körben, amelyben alkalmaztuk: a vállalati erőforrás-tartalékokra nézve. (*Idézetek a könyvből.*)

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988. 79 Ft